

De Toorts

HERFST

IVN Zuid-Kennemerland

Nummer 126

November 2025

OVER DE TOORTS EN IVN ZUID-KENNEMERLAND

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. Leden en donateurs ontvangen drie keer per jaar De Toorts. Daarnaast ontvangen de leden het kwartaalblad 'Mens en Natuur' van IVN Nederland.

IVN, Instituut voor Natuureducatie en Duurzaamheid, is een vereniging van vrijwilligers die wil bijdragen aan een duurzame samenleving door mensen te betrekken bij natuur, milieu en landschap. Zo'n 20 duizend ervaren vrijwilligers zetten zich actief in met educatie en voorlichtingsactiviteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 170 afdelingen.

Lid of donateur

IVN-leden zijn per definitie actief binnen de afdeling. Zij hoeven geen natuurgids te zijn, er zijn voldoende andere activiteiten waarbij mensen nodig zijn.

Mensen die het werk van het IVN een warm hart toedragen, maar niet actief willen zijn, kunnen de afdeling financieel steunen. Er kunnen niet genoeg donateurs zijn! Mede door hun steun kunnen wij een groot publiek betrekken bij onze gratis educatieve activiteiten. De jaarbijdrage is voor leden minimaal €24 en voor donateurs minimaal €15.

Bestuur

Femke de Vries (voorzitter): ivnzk.bestuur@gmail.com
Wim Swinkels (ad interim secretaris) ivnzk.secretariaat@gmail.com
Peter Blondel (ad interim penningmeester, ledenadministratie):
ivnzk.penningmeester@gmail.com
Juno Rouwenhorst (algemeen bestuurslid)

Bank: NL89TRIO 0198308728 (Triodos bank) t.n.v. IVN Zuid-Kennemerland te Haarlem

Werkgroepen

Amfibieën, Vissen en Reptielen John de Jonge en Elly Stolwijk, arv.ivnzk@gmail.com
Cursussen Arend Reinink, areinink1@gmail.com
Duurzame Leefomgeving en wijkvergroening
Wim Swinkels (waarnemend), ivnzk.duurzaam@gmail.com
Excursies Ingrid Tigchelaar, ingrid.tigchelaar@gmail.com
Excursieplanner Gerard van Dijk, ivnzk.excursieplanning@gmail.com
Haarlemmermeer Anneke Wegman, ivnhaarlemmermeer@gmail.com
Kennemer Vogeldag Berna van Baarsen, bernavanbaarsen@gmail.com
06 24624622
Kinderen Ellen Koomen, ivnzk.kinderen@gmail.com
Ledenadministratie ivnzk leden@gmail.com
Mediacontacten Anne Eckhardt, ivnzk.publiciteit@gmail.com
Natuurkoffer Ans Boogers, ivnzk.natuurkoffer@gmail.com
Natuurwerkgroep Marc van Schie, 023 5351239, marcmargriet@hetnet.nl
Stinsenplantendag Peter Blondel, 06 83843344
De Toorts Jany van Dijk, ivnzk.toorts@gmail.com
De Toortsdistributie Hennie Terpstra, 06 41388789, terpstra.hennie@gmail.com
Vleermuizen Marja van Diemen, ivnzk.vleermuis@gmail.com
Webbeheer Jan-Willem Doornenbal, Ok Overbeek, ivnzk.webbeheer@gmail.com

Contactpersonen

Landelijke IVN klachtenregeling Jan Saveur en Petra Bürmann, m.saveur@planet.nl

In dit nummer

Redactioneel	3
Van het bestuur	3
Straatje Om	4
Mijn Kruidentuin	5
Ruine van Brederode	6- 7
Paddenstoelen	8
Een positief rattenverhaal	9
Herfst!	10
Vlindertrek	11
Dakloze mussenfamilie	12
De eik van prehistorie tot nu	13
Even voorstellen	14
IVN-activiteiten ZK	15

Colofon

De Toorts nummer 126, november 2025, Herfst.

Gastbijdragen van:

Yneke Bettink, Monique van der Weel, Marja van der Heiden en Alfons Vaessen

Redactie: Jany van Dijk, Marisca van der Eem, Cisca Klarenberg, Sabina Larsen, Hans Smits, Ikiena van der Sluis en Meins van der Wal. De redactie heeft het recht om bijdragen te redigeren of te weigeren.

Foto cover: Vliegenzwam, Hans Smits

Druk: Editoo Veenendaal (editoo.nl); op papier 'Helo', met FSC-keurmerk.

De volgende Toorts verschijnt in maart 2026.

Kopij graag uiterlijk **19 januari 2026** digitaal aanleveren via ivnzk.toorts@gmail.com

REDACTIONEEL

Voor je ligt een nieuwe Toorts waarin veel weetjes, leuke artikelen, aankondigingen en interessants te lezen valt. Van de redactie zijn Sabina en ik nog over en de nieuwe leden stellen zich in dit nummer aan je voor.

Het thema hebben we losgelaten, waardoor er veel meer foto's binnenkwamen dan voorheen. Blijf vooral foto's opsturen als je een interessant of mooi plaatje hebt. Er is een nieuwe rubriek, genaamd Tuinvruchten. En natuurlijk ontbreekt Straatje-om niet. Er zijn tal van gevarieerde artikelen, over ratten, over paddenstoelen maar ook over de eik. De Ruïne van Bredderode krijgt aandacht door wel vijf verschillende gidsen. Vlinders en mussen passeren de revue.

Ook de activiteitenpagina kreeg een ander aanzicht: in elke Toorts willen we een paar excursies of activiteiten uitgebreider aan bod laten komen. Dat doen we door de coördinerende gidsen te vragen om wat dieper op de materie in te gaan. We hopen dat je de nieuwe opzet kunt waarderen en wensen je veel leesplezier!

Namens de redactie,
Jany van Dijk

Foto: Cisca Klarenberg

BEDANKJE

FEMKE (VD BERG), MARGO, SABINA EN LOES,
Dank jullie wel, voor al die jaren waarin jullie hebben gezorgd voor een prachtige toorts! Daar kunnen jullie heel trots op zijn!

NIEUWJAARSRECEPTIE 2026

DE TRADITIONELE NIEUWJAARSBIJEENKOMST, DIE ZOALS ALTIJD SAMEN MET DE KNNV EN DE VOGELWERKGROEP WORDT GEHOUDEN, IS OP 11 JANUARI 2025.

HET JUISTE TIJDSTIP EN DE LOCATIE VOLGEN LATER VIA DE NIEUWSBRIEF.

HOU DIE DATUM DUS VRIJ!!

FOTO'S GEVRAAGD

Zonder kleurige en interessante foto's is De Toorts veel minder aantrekkelijk! Een aantal leden heeft zich opgegeven voor de fotografen-pool. Zij ontvangen voor elke Toorts een mail met het verzoek om foto's. Wil je ook in die pool staan? Geef je dan op via de Toortsmail: ivnzk.toorts@gmail.com. Dank je wel!

VAN HET BESTUUR

Dit is de eerste editie van de Toorts met de vernieuwde redactie. Ik ben bij Femke van den Berg langs geweest om haar te bedanken voor haar inzet voor de Toorts de afgelopen jaren. Jany neemt het stokje over en heeft een vernieuwde redactie samengesteld van actieve leden die willen schrijven, fotograferen, redigeren en opmaken. Ik wens ze heel veel succes met de productie van de volgende edities van de Toorts!

Excursiewerkgroep

Ondertussen is Ingrid flink aan de slag met de excursiewerkgroep. Bij het ter perse gaan van deze editie staan er twee bijeenkomsten op het programma: een gidsenbijeenkomst over Bodemdiertjes en een gidsenavond 'nieuwe stijl' met aandacht voor Natuur in de Stad. Als deze Toorts bij jullie op de mat ligt zijn die data al achter de rug. Ik heb het volle vertrouwen in deze succesvolle bijeenkomsten!

Statuten

Na alle vakanties wordt de laatste hand gelegd aan de nieuwe statuten. Het vernieuwen van dit document bracht een berg administratieve handelingen met zich mee, maar het eind lijkt nu in zicht.

We zijn volop in ontwikkeling! We houden jullie van alles op de hoogte met een regelmatige ledenmailing: deze gaan we elk kwartaal versturen.

Voor nu weer groeten!

Namens het hele bestuur,

Femke

Voorzitter IVN Zuid-Kennemerland

Glimmende vliegen

Uit zijn barst gebarsten?

Als je eens kijkt waar je anders aan voorbij loopt zie je veel meer. Neem nu al die plantjes die in de stoepgoot groeien en tussen de stoeptegels. Smalle spleetjes waaruit ze zich tevoorschijn groeien. Wat een kracht zit daarin. En een verscheidenheid aan soorten als je er wat beter op let. Maar ook hoopjes zand van mieren. Het zou zo een eigen rondje kunnen hebben.

Maar ik loop door naar de treurbeuk waar ik dagelijks op kijk en waar ik al jaren langs loop. Hoe anders is die als je eronder gaat staan. Je ziet er spinnewebben, licht en donker, zacht wiegelende takken die zwaar neerhangen. Op het blad zitten groen glimmende vliegen te zonnen, 'strontvliegen' noemden wij ze altijd. Een witte vlinder vliegt erin en eruit. Hoe anders wordt zo'n boom als je er een tijdje stil naar blijft kijken. Boven me het dagelijks gekrijs van meeuwen en het gekrakra van een zwarte kraai. En op het groen van het kroos drijven heel veel witte veertjes. Van de zwanen met hun jongen die hier geregeld zwemmen? Veel dons aan de onderkant van de veertjes. Ik kruip weer onder een andere boom

omdat het zonlicht zo mooi door de bladeren schijnt. Ik ben inmiddels ruim een kwartier verder en nog geen honderd meter opgeschoten. Zoveel te ontdekken waarvan ik anders alleen de buitenkant zie.

Ik sta nu stil bij een boom die letterlijk uit zijn bast barst. Erop korstmossen alsof ze er in reepjes opgeplakt zijn. En nog andere korstmossen die ronder en dikker zijn en wat naar voren komen. De voet van de boom is als een klein houten rokje, ook ingescheurd door het breder worden. Had ik ook nooit opgemerkt.

De jongen van de meerkoet zijn al bijna zo groot als hun ouders maar zwemmen nog altijd, bedelend om eten, piepend achter ze aan..

Iets verder grijs tussen het groen. Een reiger staat stil langs de waterkant, draait zijn kop zodat hij mij kan zien, doet een stap naar voren en weer terug. De wind blaast zijn rugveertjes omhoog.

Ik zie opeens groene vruchten in een boom hangen die mij even aan kiwi's doen denken. Ik zoek het op maar ben in de war: is het nu een walnoot of okkernoot? Thuis ontdek ik dat het twee nauw verwante en bijna identieke bomen zijn. De okkernoot komt het

meest voor. Ik blijf hier ook wat langer kijken en zie op een blad een uitstulping als een gal waarin ik iets van kleine beestjes vermoed. Het zou, volgens mijn telefoon, om de okkernootviltmijt gaan. Nooit gezien en nog nooit van gehoord, tot nu.

Okkernootviltmijt

Om de hoek komen man en vrouw zwaan in stilte aandrijven. Ma voorop, pa waakzaam erachter aan. Zij zwemmen onder de treurwilg door maar kijken niet omhoog. Ze weten niet wat ze missen.

Ik ga weer richting huis. Niet ver gelopen maar wel heel veel gezien en wijzer geworden.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

Reiger

Veertje op kroos

TUINVRUCHTEN

Yneke Bettink bespreekt in elke Toorts een tuinvrucht uit haar eigen tuin.

Monique van der Weel helpt haar met de teksten en maakt er foto's bij.

Boerenwormkruid: knalgeel en aromatisch

Tuinvruchten zie ik als voortbrengselen die zijn ontstaan met behulp van de planten in mijn tuin. Ik zie ze door waar te nemen, te zoeken in naslagwerken en vragen te stellen. Deze eerste afle-

vering ga ik besteden aan de ongeveer één meter veertig hoge, rechtopstaande, goudgeel bloeiende, aromatische plant met varenachtige bladeren, die daar bloeit: de tanacetum vulgare of tewel het boerenwormkruid.

Karel de Grote beschreef boerenwormkruid al rond 795 in "Capitulare de Villis". Deze toonaangevende koning verordonneerde dat op alle landgoederen in zijn rijk tenminste zeventig bepaalde "gebruiks" bomen, struiken en kruiden moesten groeien. Dit met betrekking tot het welzijn van zijn onderdanen.

Waarvoor te gebruiken?

Naast het bestrijden van ongedierte bij mens en dier werden (en worden nog steeds) allerlei kwalen, aandoeningen en ziektes bestreden met boerenwormkruid.

Het helpt bij onregelmatige en pijnlijke menstruatie, opperhuid aandoeningen, verlammingen, maagklachten en reumatische aandoeningen. Zelfs personen met epilepsie zouden baat hebben bij gebruik van de plant. Huisdieren die last hebben van vlooiën kan men ermee inwrijven.

De Biologisch Dynamische landbouw plant de plant rondom zaaibedden, tegen insectenvraat. In Argentinië

heeft men wetenschappelijk vastgesteld dat coloradokevers zich niet vestigen op de aardappelplanten die "beschermd" worden door een groen met gele rand van boerenwormkruid. Boerenwormkruid wordt nog steeds verwerkt in zowel allopathische- als homeopathische medicijnen (sterk verdund) tegen abortus.

Het lijstje bijwerkingen zou bij de huidige richtlijnen heel kort zijn: bij overmatig gebruik is dit medicijn dodelijk, vanwege het in hoge doseringen giftige thujon.

Maar zoals met alle gebruik uit de natuur heeft de toepassing met de juiste verhouding heeft te maken!

Bij gebrek aan een open haardvuur, waarop een takje boerenwormkruid zou moeten branden, ben ik heel blij dat mijn beschermer kan en wil groeien aan de voet van een klimroos op 180 vierkante centimeter, dat zijn twee tegels. Dit als vrijwaring van duivel en ander gespuis in huis.

Over de vele benamingen in het verleden zijn interessante verhalen te vinden, maar die vertel ik in de volgende Toorts. Voor nu rest nog een soep recept.

Tekst en foto's: Yneke Bettink en Monique van der Weel

RECEPT BOERENWORMKRUIDSOEP

Boerenwormkruidsoep

Benodigdheden:

- 200 gram verse, jonge, boerenwormkruidblaadjes
- 2 uien
- 3 tenen knoflook
- 1 prei
- 1 liter kippen- of groente bouillon
- 200 ml room
- peper en zout naar smaak
- verse peterselie voor de garnering

Bereiding:

1. Hak of snijd de uien, knoflook en prei en
2. fruit ze in wat olie
3. voeg de boerenwormkruidblaadjes toe
4. blus af met bouillon en voeg die verder toe, dan alles in 20 minuten gaar koken
5. pureer de soep met een staafmixer
6. van het vuur de room toevoegen
7. breng op smaak met zout en peper en garneer. Dien warm op.

Belangrijk: gebruik niet teveel boerenwormkruid want de blaadjes kunnen bitter zijn!

Boerenwormkruid ook aantrekkelijk voor vlinders

DE NATUUR ROND DE RUINE VAN BREDERODE

In januari 2025 rondde een groep aspirant gidsen hun IVN gidsen opleiding af met als onderwerp de inventarisatie van de natuur rond de Ruïne van Brederode.

Met wat oefenrondleidingen vorig jaar, zijn in de lente de excursies begonnen. Elke zes weken verzorgen Jaap Jan Keijzer (bomen), Monique Verweel (planten), Wilfred Jansen (vogels), Jan Starken (muurplanten) en Marja van der Heiden ((korst)mossen) met elkaar een afwisselende ontdekkingsreis op deze historische plek.

Hoe geef je met vijf verschillende mensen één excursie? “Om de rondleiding binnen anderhalf uur te houden, moeten we ons beperken tot onze vier of vijf interessantste exemplaren. Allemaal zijn we enthousiast over ons eigen onderwerp en zouden ook individueel de anderhalf uur kunnen vullen. We merken echter dat de deelnemers juist die afwisseling erg waarderen, even een andere stem met een andere invalshoek.”

Wat de natuur bijzonder maakt op deze plek zijn de eeuwenoude muren.

Door het gebruik van zeer kalkrijke mortel (je kunt de schelpen erin zien zitten), groeien er (muur)planten en (korst)mossen die alleen op dit substraat voorkomen. Deze planten trekken insecten aan, die op hun beurt weer vogels en andere dieren lokken. Een speciale biotoop dus, die speciale zorg nodig heeft.

Nu het IVN hier actief is, kan zij de beheerder en andere vrijwilligers adviseren over natuurbeheer en in het bijzonder over de uniciteit en de kwetsbaarheid van dit prachtige stukje natuur, naast het al aanwezige historische perspectief.

Vogels

Wilfred stelt zijn telescoop op naast een muurtje van de oude gebouwen en zoomt in over de naastgelegen weilanden. “Een ooievaar!” roept hij enthousiast. De mensen die net nog naar de planten keken, snellen naar hem toe. Om de beurt mogen zij door de verrekijker op statief kijken of een meegebrachte kijker lenen. Even later komt er zelfs een zwarte ooievaar over.

Ook de zwartkop laat zich horen, een boeren- en een huiszwaluw komen langs en aan het einde van de excursie kan een jagende sperwer bewonderd worden. Wilfred is tevreden, mooi resultaat!

Mossen en korstmossen

Marja vond dertig verschillende mossen en vijftig korstmossen tijdens de inventarisatie van haar eindproject. Toch laat ze maar hooguit vijf soorten zien. “Voor de meeste deelnemers is dit de kennismaking met deze kleine plantjes. Als ze, na een korte uitleg over het gebruik van loepjes, voor het eerst deze microwereld zien, zijn de deelnemers vol verwondering over de schoonheid ervan. Voor mij is de excursie dan al geslaagd. Wanneer ik ook nog de fabel heb kunnen wegnemen dat (korst)mossen parasieten zijn die je zo snel mogelijk van je muren moet verwijderen (als je de advertenties op internet moet geloven) ben ik helemaal blij.”

Wilfred wijst naar de ooievaar

Frietzakbekermos

Muurplanten

Jan heeft zich over de muurplanten ontfermd, nadat ze zijn hart hebben veroverd. “Muurplanten groeien van nature op rotsen van gebergten maar komen ook voor op de oude verweerde muren van de Ruïne van Brederode. Varens groeien er ook omdat hun lichte, kleine sporen de muurvoegen kunnen koloniseren.

De muurbloemassociatie – gemeenschap – is sterk achteruitgegaan. Muurbloemassociatie is een van de zeldzaamste en meest bedreigde gemeenschappen van ons land. Dat is logisch, want waar vind je nog van dit soort prachtige muren? Er komt niks meer bij, er gaat alleen vanaf. Daarom is het zaak dat we heel zuinig zijn op wat we nog hebben.”

Het meest bijzonder is de muurbloem op de muren hier. Die zie je bijna nergens anders in Nederland.

Muurbloem

Muurleeuwenbek

Oranje Havikskruid

Jaap Jan en deelnemers bij de plataan

Bomen

Jaap Jan is de “bomenman” van het vijftal. Als de deelnemers zich verzameld hebben, pakt hij zijn dwarsdoorsnede van een boom. “Hoe oud denk je dat deze boom was?” Na wat antwoorden telt hij samen met de mensen de jaarringen. “Je kunt aan de dikte van de jaarringen ook aflezen of het een nat jaar of een droge periode was.”

Daarna laat Jaap Jan zijn herbarium van bomen zien, waar hij verschillende bladvormen en vruchten in heeft gedroogd zoals esdoornneusjes en vruchtjes van de linde. Dan volgt de eigenlijke bomentocht met als grootste reus de oude plataan.

Planten

Kleine pimperl, oranje havikskruid, kaardenbol, hazenpootje, blaassilene, ja, wat zijn nou de vijf interessantste bloemen om te laten zien? Monique vindt het heel moeilijk om keuzes te maken, want alles is hier zo mooi en er is zoveel over te vertellen. Zowel over de geneeskrachtige werking als over de kleurenpracht. Er zijn veel waardplanten hier te vinden, dus ook aantrekkelijk voor vlinders.

Monique deelt A4-tjes uit met zoekopdrachten voor jong en oud, beantwoordt vragen en deelt haar eigen enthousiasme op aanstekelijke wijze. “Elke maand staan er weer andere bloemen, het verbaast me telkens weer. Ik vind deze excursie zo leuk om te doen!”

Veel belangstelling

Dat de bezoekers deze excursie ook op prijs stellen blijkt uit het aantal deelnemers. “We hebben een maximaal aantal van twaalf mensen, maar wat doe je als er opeens veel meer mensen staan? Ze wegsturen is lastig. De vorige keer stonden er vierentwintig mensen, toen hebben we de groep in tweeën laten rouleren. Zo is het toch nog gelukt!”

Tekst: Marja van der Heiden

Foto's: Sarinah Fentross, Marja van der Heiden en Jan Starken

PADDENSTOELEN

Iedereen kent tenminste één paddenstoel: rood-met-witte-stippen. Niet iedereen kent zijn naam: vliegenzwam. Rond paddenstoelen hangt een mythische sfeer van elfen, kabouters en heksen: elfenbank, heksenkring. Tot in de 18e eeuw wist men niet waar ze vandaan kwamen. Nu weten we dat wel: paddenstoelen zijn de sporen verspreidende vruchtlichamen van microscopisch kleine schimmeldraden, het mycelium.

Bundelmosklokje

Echte tonderzwam

Roodschubbige gordijnzwam

Groene knolamaniet

Schimmels zijn evolutionair niet verwant aan planten. Ze zijn de naaste verwante van dieren. De celwand bestaat uit chitine, net als bij insecten. Schimmels zijn zeer vormenrijk: plaatjeszwammen, korstzwammen, koraalzwammen, buikzwammen enzovoort. Meeldauwen en roesten zijn ook schimmels, net als bier- of broodgist.

Net als wij kunnen schimmels niet hun eigen voedsel maken, ze moeten dat uit andere organismen halen. We onderscheiden drie groepen: samenlevers, opruimers en parasieten. Ze spelen een cruciale rol in ecologische processen.

Samenlevers, opruimers, parasieten

De samenlevers of symbionten leven samen met planten zoals bomen. We vinden ze onder andere bij eik, beuk, berk, linde en den. Ze voorzien de plant van water en mineralen, zoals fosfor en stikstof, ze krijgen daarvoor suikers retour.

Symbionten zijn belangrijke milieu-indicatoren. Veel soorten zijn gevoelig voor stikstof en reageren heel snel op veranderingen in stikstofdepositie. Stijgt de stikstofneerslag dan gaan ze snel achteruit. Daalt de depositie dan gaan ze weer vooruit. Bij schrale condities krijgt de boom stikstof via de schimmeldraden. Is er veel stikstofdepositie dan neemt de boom dit ook op via het blad. Hij geeft dan minder suikers aan de schimmel, die dan afsterft.

De opruimers leven van dood materiaal dat ze afbreken, zoals hout, bladeren, humus, mest. Daardoor komen voedingsstoffen weer terug in de bodem.

Parasieten tasten levende organismen aan. We onderscheiden twee groepen. Parasieten die zelf afsterven als de plant doodgaat, zoals roesten. Of soorten die na de dood van de gastheer verder leven als opruimer, bijvoorbeeld Echte tonderzwam.

Roesten zijn plantparasieten. We vinden ze onder andere op bladeren van planten. Je ziet dan een vlekje, terwijl de echte paddenstoel zich aan de onderkant ontwikkelt. Veel roestsoorten kennen gastheerwisseling zoals de Peerje-verbesroest die in het voorjaar op de jeneverbes zit en in de zomer en najaar op peren.

Wel of niet plukken

Je kunt niet zien, proeven of ruiken of een paddenstoel eetbaar of giftig is. Je moet een soort goed kennen vanwege dubbelgangers. Het eetbare stobbezwammetje lijkt sprekend op het dodelijk giftige bundelmosklokje. Ze kunnen op dezelfde dode boom staan. De dodelijk giftige Groene knolamaniet smaakt naar walnoot.

Plukken schaadt de paddenstoel niet, het mycelium blijft intact, je plukt slechts het vruchtlichaam. Toch is het niet aan te raden, omdat je het bos verarmt.

Ruim 600 insectensoorten leven in paddenstoelen. Tijdens een excursie kun je voor educatieve doeleinden de paddenstoel plukken, je kunt de kenmerken dan beter laten zien. Let er op dat je de paddenstoelen die er vaak omheen staan, niet vertrapt.

Je mag paddenstoelen niet overal plukken, ook niet voor eigen gebruik. Je hebt altijd toestemming nodig van de beheerder. In het Nationale Park Zuid-Kennemerland is plukken strikt verboden. Wettelijk is het dan stroperij.

Paddenstoelen zijn prachtige en bijzondere organismen. Ga in de herfst vooral naar ze op zoek, laat ze staan en geniet ervan.

Meer weten, zie de uitgebreide website www.allesoverpaddenstoelen.nl

Tekst en foto's: Alfons Vaessen

EEN POSITIEF RATTENVERHAAL

De Bruine rat is een alleseter die veel zetmeel en eiwitten eet zoals graan, larven, slakken, kleine of jonge zoogdieren, eieren, fruit en groenvoer. Bruine ratten kunnen drie jaar worden en ze krijgen veel jongen. Het zijn sociale dieren die in groepen leven en ze werken samen om hun doel te bereiken. Het zijn geweldige verzorgers als er zieken of gewonden zijn in hun rattenfamilie. Ze zijn extreem schoon: net als een kat wassen ze zichzelf regelmatig. Ook hun nest houden ze proper.

Intelligent

In Nederland komen ratten vooral als plaagdier in het nieuws. Daar doe je de rat tekort mee want er zijn ook andere, meer interessante, facetten aan de rat. Ratten zijn slim, ze hebben een goed geheugen. Ratten hebben een IQ van 105 en dat is te vergelijken met het gemiddelde IQ van een 18 jarige. Wetenschappers gebruiken ratten al zeker een eeuw bij psychologische experimenten. Dit vanwege de vergelijkbare structuur van hun hersenen met die van de mens. Ratten kunnen complexe taken leren en onthouden, puzzels oplossen en door doolhoven hun weg vinden. De politie traint ratten om speciale geuren te herkennen zoals de geur van menselijke resten in de aarde. Zodra ze die geur herkennen gaan ze rondjes draaien op de plek waar ze het gevonden hebben, zo kan de recherche graven naar vermisten. Ratten worden ook ingezet bij het vinden van drugs en andere middelen. In oorlogsgebieden hebben ze talloze landmijnen opgespoord, zodat die vernietigd konden worden. De rat wordt verafschuwde maar ook omarmd door mensen. Hij wordt aanbeden in India, gebruikt als speurder, maar ook gegeten als delicatessen in India, China en Vietnam. Om ratten te vangen zijn er daar rattenvangers. Deze vangt de ratten in sawa's of bij plantages.

Heilig

In de Chinese cultuur staat de rat voor wijsheid, rijkdom en voorspoed: 2020 was het Chinese jaar van De Rat. Als een Chinese of Hindoeïstische boer droomt over een rat dan gelooft hij dat er een goede oogst komt. In de Hindoe mythologie heeft Ganesh (de god met het olifanten- hoofd) op al zijn reizen gezelschap van een rat. Ratten worden in sommige Indiase culturen beschermd en aanbeden zoals in De Karni Mata Tempel in Deshnok in Rajasthan. Hier leven 20 duizend ratten die als heilig worden gezien, als een reïncarnatie van de godin Karni Mata. Ze zijn gezegend en ze krijgen dagelijks melk en granen. Ze worden ook beschermd tegen roofvogels. In Calcutta worden ratten nog steeds gevoerd in de parken, omdat Indiërs ze gezien hun geloof, zelden doden.

Plaag

In de jaren 40 stierven elk jaar duizenden Indiërs aan de pest, in New Delhi was een rattenplaag en ze zijn toen gestart met het doden van de ratten. Air India had soms zelfs een rat in het vliegtuig en dan moesten ze de vlucht onderbreken om de rat te vangen.

En een laatste weetje: de Border Terriër, een hond, is een echte rattenvanger. Hij is klein heeft een fel karakter en zijn vacht beschermt hem goed tegen een beet van een rat. De oplossing bij rattenplagen!

Tekst en foto's: Cisca Klarenberg

Intelligent

Toegangsdeur tempel

Bovenkaak

Uitbuikende tempelratten

HERFST!

Groenendaal

Kardinaalsmuts

Spinnenweb

Ik ruik de herfst vaak al voor ik hem zie. Zo'n prikkelende geur. Maar de herfst zien is mijn grootste genoeg. Als de bomen hun bladgroenkorrels terugtrekken krijgen de andere aanwezige kleuren in het blad de kans om zich te tonen. Tussen blad en tak ontstaat een dun 'scheurweefsel' dat het blad afsluit van de tak. Daarna is het blad klaar voor zijn herfstwervelingen. De boom is winterklaar en gaat in de ruststand.

Nakomelingen

Wil je als plant niet uitsterven, dan moet je zorgen voor nakomelingen. Zaden, verpakt in kleurige 'lokdoosjes' of vruchten die dieren meenemen, verstopten voor de winter en deels vergeten. Of je zorgt dat de zaden zo licht zijn dat ze met het pluis eraan, door de wind verspreid kunnen worden. In de zomer ontwikkelen de vruchten en zaden zich om in de herfst lokkend aan de takken te hangen. Neem nu de vrucht van de kardinaalsmuts. Een prachtig opvallende kleur die nog versterkt wordt als de vruchtdoos opspringt en de vier oranje zaden die erin zitten tevoorschijn komen. Daar kun je als vogel toch niet vanaf blijven?

Op naar de winter

Ook dieren bereiden zich voor op de winter. Veel vogels trekken weg of komen juist naar ons land toe. Andere dieren krijgen een dikkere wintervacht, leggen een wintervoorraad aan of eten zich vol en gaan in winterrust of winterslaap. De huisjesslak eet nog van het blad, poept er zelfs op. Maar gaat het daglicht verminderen en daalt de temperatuur (tekenen voor dier en plant om zich op de winter voor te gaan bereiden) dan gaat de slak op zoek naar een beschut plekje. Hij trekt zich terug in zijn huisje en maakt een slijmlaag voor de opening, die hard wordt. De stofwisseling vertraagt en de slak gaat in winterslaap. Naaktslakken kruipen dieper de grond in om uitdroging en bevroering te voorkomen en ook zij gaan in winterslaap.

Tekst en foto's: Marisca van der Eem

HAIKU

herfstwervelingen
bladvlaggen wapperen op
kastanjes vallen
M'

Huisjesslak (foto: Cisca Klarenberg)

VLINDERS AAN ZEE

De titel Vlinders aan Zee roept vragen op, maar ik zal het toelichten. Begin september 2024 was ik voor een wandeling op het strand van Zandvoort. Tijdens de koffie op het terras was een enkele vlinder te zien, maar niet opvallend, dat gebeurt wel vaker dichtbij de duinen.

Na de koffie liepen we langs de kust richting Noordvoort. Plotsklaps waren er heel veel vlinders om ons heen, boven het strand (langs de kustlijn) en klein stukje boven de zee. Het waren er honderden, ze vlogen met ons mee en raakten ons aan. Het waren voornamelijk witte vlinders (koolwitjes?) met een enkele atalanta ertussen. Het was een bijzondere ervaring, die ik nog nooit had meegemaakt.

Nieuwsgierig

Thuisgekomen heb ik direct opgezocht of dit vaak voorkomt: De Vlinderstichting meldt een waarneming in 2013, dezelfde melding is ook te vinden op Nature Today. Bij deze melding van 2013 waren de vlinders op zee te zien. Bij mijn waarneming in 2024 kwamen de vlinders niet vanuit zee, maar ze vlogen langs de kustlijn over het strand en een klein stukje boven de zee.

Levensduur

De levensduur van een vlinder varieert van enkele dagen tot enkele maanden. De meeste vlinders in Nederland brengen de winter door als eitje, rups of pop. Een paar soorten brengen de winter door als vlinder. In de vroege voorjaarszon zijn dit de eerste vlinders die zich laten zien. Er zijn ook trekvlinders, deze vlinders kunnen niet goed tegen vorst en trekken daarom in het najaar weg uit ons land. Begin mei is de tijd dat ze vanuit het zuiden ons land weer binnenkomen. Net als vogels kunnen trekvlinders vele duizenden kilometers vliegen.

Tekst en foto's: Ikiena van der Sluis

Bron: De Vlinderstichting | Home Nature Today | Vlinders komen massaal vanaf zee vliegen

Klein geaderd Witje

Atalanta

Landkaartje

Oproep Vlinders/ Trekvlinders

Zijn er lezers van De Toorts die dit ook hebben meegemaakt? Zijn er vlinderkenners die hier iets over kunnen vertellen? Of meer algemeen: die iets kunnen vertellen over hoe vlinders overwinteren?

Lezers die voor het volgende nummer van De Toorts een stukje zou kunnen en/of willen schrijven over Trekvlinders?
Mail naar:
ivnzk.toorts@gmail.com

DAKLOZE FAMILIE MUS

Al sinds jaar en dag woont een mussenfamilie bij ons in de buurt. Ik heb het over de huismus, die al jaren bij de vogeltelling het meest gezien wordt.

Mussen leven in familieverband en zijn als groep ook erg honkvast, ze vliegen doorgaans niet meer dan een paar honderd meter rondom hun territorium. Je hoort ze vaak gezellig kwetteren of luidruchtig ruzie maken. Vooral tegen de paartijd als er gestreden wordt om het aantrekkelijkste vrouwtje kan het er heftig aan toe gaan.

Kiekeboe

Onder de pannen

De groep, in totaal ongeveer veertien mussen, broedt al jarenlang onder de pannen van een huis aan de overkant van de straat maar hun dagelijkse leven speelt zich hoofdzakelijk af in en rond onze achtertuin en die van de burens, van elkaar afgescheiden door

lange heggen waar de mussen graag in zitten. Vooral in de winter levert dat koddige taferelen op als ze vanaf de voertafel massaal de heg in vluchten, geschrokken door een overvliegende kraai. Ze steken dan even later hun kopjes uit de heg, soms wel acht tegelijk om te kijken of de kust veilig is. De meest moedige, meestal een vrouwtje, vliegt dan weer naar het voer, al snel gevolgd door de rest. Een leuk tafereel om vanachter de warme kachel te bekijken.

Dakloos

Op een voor de mussen niet zo mooie dag in april kwamen werklui met steigers en ontteden ze het al wat oudere dak in rap tempo van alle oude dakpannen, de mussenfamilie ontheemd achterlatend. Binnen 3 dagen was het dak voorzien van gloednieuwe pannen zonder ook maar een klein kiertje voor de mussen. Rond de zonnepanelen waren anti-vogelborstels gemonteerd. De groep mussen leek uiteen gevallen, we zagen er zo nu en dan twee of drie maar nooit meer een hele groep, en dat was nou net zo leuk.

We weten niet of de familie mus bij elkaar is gebleven en of ze ergens een nieuw geschikt dak hebben gevonden maar daar komen we de komende maanden nog wel achter.

Mussenpannen

Als je dak aan vervanging toe is moet dat gebeuren maar we kunnen wel zorgen voor alternatieve broedplaatsen voor deze leuke standvogel. Er zijn

meer dan genoeg mussenkasten te vinden, kijk maar eens op de site van de Vogelbescherming. Je kunt ook mussenblokken laten in metselen in de muur onder de dakgoot. Een mooi alternatief vind ik zelf de mussenpannen, die zijn in meerdere soorten en maten te vinden, passend bij de meeste soorten dakpannen.

Mussenpan met nestkom

Ze zijn niet goedkoop maar dan heb je ook wat moois op je dak en je hebt een happy family onderdak gegeven, dat is ook wat waard!

Tekst en foto's: Hans Smits

DE EIK VAN PREHISTORIE TOT NU

Half augustus liggen de paden in Groenendaal vol met afgevalen eikels. In Nederland kennen we de winter- en de zomereik. De zomereik heeft aan zijn blad een korte steel en de eikels zitten met napjes aan een lange steel. De winter-eik heeft zijn blad aan een lange steel en napjes met eikels aan een korte steel.

Eiken in Groenendaal

In het verleden, bij tijden van schaarste, waren eikels een bron van voedsel voor mens en dier. De zomereik heeft een hoge eikelopbrengst, daarom pootte de mens liever een zomereik. Nog maar vijf procent van de eik in de natuur is een winter-eik.

Op veel van de eikels zitten knopergallen. De knopergal ziet eruit als een groen slagroomtoefje op het eikelkje en dit toefje voelt hard aan en is plakkerig. In eiken komen veel gallen voor in de vorm van bolletjes, schoteltjes, knoopjes, kegeltjes en als een soort slagroomtoefjes. Een gal is een woekering van plantenweefsel dat ontstaat als

een insect zijn eieren in een blad, een knop, wortel of in de bast van een takje legt. In deze woekering huist een eitje wat later een larfje wordt en verpopt. Eenmaal volwassen, vliegt de pop als galwesp naar buiten.

Knopergal

Biefstukzwam

Op de eik is in de herfst regelmatig een zeer eenkennige 'gast' te zien, de biefstukzwam. Deze kenmerkende zwam is vanaf augustus tot diep in de herfst te vinden bij hoofdzakelijk zomereiken op de voet van de stam. Deze zwam komt in Nederland uitsluitend op eiken voor, in het buitenland schijnt hij ook op kastanjes voor te komen.

Het is een wondparasiet, begint in een beschadiging van de bast en verspreidt zich heel langzaam in levende bomen. De zwam is niervormig, bloedrood en groeit uit een spleet aan de voet van een grote eik. Hij lijkt echt op een biefstuk, dat komt door het zachte rode vlees waar rode 'bloeddruppeltjes' uit de poriën lopen.

Hij kan jarenlang op de boom aanwezig zijn zonder merkbare nadelige gevolgen te veroorzaken. Er ontstaat bruinrot, maar de aantasting verspreidt zich erg traag door de boom en daardoor blijft de schade beperkt.

Belangrijk voor dieren

De eik laat zijn zaden, de eikels dus, onder de boom vallen.

Gelukkig zijn er helpende "handjes" die

de eikels verspreiden. De bekendste is de gaai die vooral in de winter leeft van eikels. Een gaai kan er wel 7 duizend verstoppertjes in de grond als winter voorraad. Eekhoorns en muizen kunnen dit ook. Omdat de dieren niet alle plekken onthouden waar ze de eikels hebben verstopt, kan in het voorjaar weer een nieuw eikenboompje gaan groeien.

Insecten maken ook gebruik van de eik. Ze zoeken een schuilplaats in de schors. Dit kan goed omdat die schors zo ruw is en ze zich makkelijk kunnen verstoppertjes in de diepe groeven.

Belangrijk voor de mens

Het hout van de eik passen we toe als brandstof en het looizuur gebruiken we voor het looien van leer. Ook worden schepen, meubels, muziek instrumenten (zoals een viool) en wijnvaten van eikenhout gemaakt.

De eik werd door de Germanen, Grieken en Romeinen als een heilige boom beschouwd en was gewijd aan de god Donar. Bij deze bomen vonden rituelen plaats en werden offers gebracht.

Dikwijls wordt een eik naast een boerderij geplaatst omdat de eik het huis behoedt voor bliksem, het is een bliksemafleider!

In India en Japan worden eikels nog steeds gebruikt als voedsel. Er worden noedels van eikelmeel (gemalen eikels) gemaakt.

In Nederland maken wij van geroosterde eikels surrogaatkoffie. Zowel in de supermarkt als in de reformzaak verkopen ze koffie gemaakt van eikeltjes.

Ga het bos in en verwonder je over al wat leeft rondom de eik!

Tekst: Cisca Klarenberg

Foto's: Hans Smits

Monumentale eiken in Vogelenzang

Eikel

Biefstukzwam

EVEN VOORSTELLEN

De Toorts heeft een (bijna) nieuwe redactie. Op deze pagina stellen zij zich aan jullie voor. Sabina staat er niet bij, zij blijft ons echter wel bijstaan als vliegende keep. Jany staat er ook niet bij, omdat zij al lange tijd bij De Toorts is betrokken.

Marisca

Via mijn Straatje om was ik al verbonden met De Toorts. Het is nu een heel verschil met toen ik begon in de redactie in het zwart-wit tijdperk. In mijn volgende periode werd het blad in kleur omgezet en tijdens deze derde periode zie ik wel wat er op nu mijn pad komt.

Cisca

Vanaf 1 januari 1997 ben ik actief in de kinderwerkgroep van het IVNZK. Paddenstoelen hebben al van jongs af aan mijn grote aandacht. Dat zaadje is door mijn vader gelegd die paddenstoelen fotografeerde en mijn broer en mij hielpen met paddenstoelen vinden. We kregen een gulden voor een nog niet eerder gevonden soort! Ik help graag de redactie van De Toorts en hoop dat we nog lang van ons mooie blad mogen genieten.

Meins

Mijn naam is Meins van der Wal. In 2009 heb ik de opleiding natuurgids gedaan en later met plezier rondleidingen gegeven, met name over bloemen, planten, bomen en over van alles wat we onderweg tegenkwamen. Nu, door fysieke beperkingen niet meer mogelijk. Ook heb ik, samen met anderen, jarenlang "De Groene Winkel" bemand. Dit was een boekenstalletje met onder andere natuurboeken waarmee we op verschillende evenementen stonden. Nu nog steeds betrokken bij het IVN, om die reden hoop ik een bijdrage te kunnen leveren aan De Toorts.

Hans

Na ruim 10 jaar met veel plezier coördinator van de kinderwerkgroep te zijn geweest heb ik dat stokje overgedragen. Ik blijf lid van het 'KOR-team' van de kinderwerkgroep want dat is en blijft de leukst denkbare excursie! Vorig jaar heb ik de winterlezingen nieuw leven ingeblazen en wordt nu ook actief in de Toortsredactie. Dit laatste omdat ik vind dat zo'n mooi blad, als gedrukt juweel, enkele malen per jaar op de mat moet blijven vallen. Daar help ik graag aan mee.

Ikiena

Ik woon sinds mijn 4de jaar in Haarlem en geniet elke dag van onze mooie en gevarieerde omgeving: zee, duinen, bossen en weilanden, met name de bloemrijke. Uit de kuststreek wil ik niet meer weg. Ongeveer een jaar geleden ben ik lid geworden van het IVN. Na de oproep voor redactieleden heb ik mij direct aangemeld, zodat ik op deze manier een bijdrage kan leveren aan het mooie en informatieve blad: De Toorts.

"Redactie-uiltje"

Drieteenstrandlopers (foto: Jany van Dijk)

EEN GREEP UIT ONZE ACTIVITEITEN

De bijzonderheden over onderstaande excursies en activiteiten vind je op <https://www.ivn.nl/afdeling/zuid-kennemerland/natuuractiviteiten/>

Excursie langs de bomen van Meerterpen

Wandel eens mee langs bijzondere bomen in Zwaanshoek!

Soms komt er een nieuwe natuurparel op je pad. Dat ondervond Marja van Diemen toen ze een kijkje nam op begraafplaats De Meerterpen in Zwaanshoek. Achter de toegangspoort ligt een prachtig park, waar betekenisvolle bomen de gedenkplaatsen omlijsten. Hier startte bevlogen beheerder Bas Grooteman 25 jaar geleden met de opbouw van een arboretum. Deze mooie plek mogen meer mensen ontdekken! Gidsen Marja en Gonneke hebben hiervoor de excursie 'Langs bomen van De Meerterpen' opgezet. De eerste is dit voorjaar gehouden met, zoals hier gebruikelijk, een ontvangst met koffie en lekkers. Dit smaakte naar meer, dus komen er meer initiatieven die passen bij deze fraaie natuurparel. Er is ook een Tierelier podcast over Meerterpen gemaakt, door Ronald, samen met Marja en beheerder Bas.

Gonneke Streng

Foto: Ronald Cassee

Excursie opschonen Spaarne-oeveren

Help mee om Het Spaarne schoon te houden!

Helaas drijft er vaak zwerfafval, meest plastic, in de rivier van Haarlem: Het Spaarne. De kanoers en de scouts zien het liggen tussen het riet en varen er, noodgedwongen, ook meestal aan voorbij. Maar tweemaal per jaar slaan we de handen ineen en bundelen we de krachten met die van het publiek, buurtgenoten en supporters. Met elkaar lukt het ons het water en de oeveren schoon te krijgen. De hoeveelheden laten ons keer-op-keer zien hoe nodig deze activiteit is. Gelukkig zijn we niet de enigen: we werken nauw samen met veel andere initiatieven. En jij kunt ook bijdragen aan een schonere wereld.

Jan-Willem Doornenbal

Foto: Jan-Willem Doornenbal

Samen vogelen

Altijd al vogels willen ontdekken?

Neem dan deel aan deze activiteit! Ik ben lid van de Vogelwerkgroep en van het IVN Zuid Kennemerland. Jaren geleden organiseerden we bij de Vogelwerkgroep het "Samen Vogelen".

Na overleg met de voorzitters van de Vogelwerkgroep en IVN Zuid Kennemerland heb ik besloten om het Samen Vogelen nieuw leven in te blazen. In april ben ik gestart en het bleek een groot succes. Het Samen Vogelen is geheel vrijblijvend, je hoeft je niet aan te melden en iedereen is welkom. Ik doe het sinds kort samen met Henk Boersbroek. We begeleiden de groepsleden die zelf vogels willen spotten. Henk en ik zoeken geschikte locaties uit. Het zijn dus geen excursies, we vogelen samen. De nadruk ligt overigens niet alleen op vogels, maar ook op de natuur in het algemeen.

Paul van Trigt

Foto: Paul van Trigt

Winterlezingen

In het nieuwe jaar organiseren we drie lezingen in het Verhalenhuis Haarlem. Kijk op hun website

<https://verhalenhuis haarlem.nl> voor informatie en voor het reserveren van kaarten met IVN-korting. Wacht niet te lang, er zijn per lezing 40 plaatsen voor IVNZK-leden gereserveerd. De lezingen zijn:

Dinsdag 20 januari vertelt Peter Mol over roofvogels in Noord-Holland. Peter heeft als enthousiast vogelaar ook vele jaren ervaring als deelnemer aan de Roofvogel Onderzoeksgroep Noord-Kennemerland.

Dinsdag 17 februari komt Alfons Vaessen vertellen over paddenstoelen. Alfons is een ervaren mycoloog uit onze omgeving, en bestuurslid van de KNNV. U kent hem wellicht van onze grote paddenstoelendag op Elswout. Hij is ook regelmatig als specialist te gast in natuurprogramma's op TV.

Woensdag 11 maart is onze natuurgids Sacha Kruijs te gast. Zij komt met een boeiend verhaal over "Rewilding" Dit actuele onderwerp wordt onder andere toegelicht aan de hand van succesvolle projecten in Denemarken die zij bezocht heeft.

Fotografen Herfst:
Piet Paree, Sabina Larsen, Dick van Gijlswijk,
Ikiena van der Sluis, Marry van der Geest